

СТАРЕЕНЕ, СМЪРТНОСТ И КАЧЕСТВО НА ЖИВОТ

Население, Том 37, Книжка 2, 2019, 271-287

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

ПРОБЛЕМЪТ УСПЕШНО СТАРЕЕНЕ – КОНЦЕПТУАЛНИ И БИОЕТИЧНИ АСПЕКТИ

**В. МИХАЙЛОВА^{1,2}, М. ЛЬОЧКОВА²,
Д. ДИМИТРОВА³, А. АЛАКИДИ⁴**

¹ *Катедра Кинезитерапия, ФОЗ, МУ-София*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1527, ул. „Бяло море“ 8

² *Катедра Управление на здравните грижи, ФОЗ, МУ-Пловдив*

БЪЛГАРИЯ, гр. Пловдив 4000, бул. „Васил Априлов“ 15А

³ *Катедра Здравен мениджмънт и икономика
на здравеопазването*

България, гр. Пловдив 4000, бул. „Васил Априлов“ 15А

⁴ *Катедра Хигиена, медицинска екология и хранене, МФ,
МУ-София*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1431, бул. „Акад. Иван Гешов“ № 15

✉ vanina_delfi@abv.bg

Резюме: *Общата подготовка за старостта се превръща в нов призив на съвременните общества и основна тема на европейските и американски стратегии в сферата на здравеопазването и социалната дейност. Открито е ролята на мотивирането на старите хора към физическа и интелектуална активност – предпоставка за дълголетие в по-добро здраве, подплатено от реализирано благосъстояние и чувство на радост от живота.*

С оглед определяне афинитета и интереса към конкретни сфери и цели на живота (професия, семейство, политика, вероизповедание, спорт, хобита, приятели и познати, свободно и непланирано време) на лица над 60 годишна възраст, е проведено трансверсално социологическо изследване чрез пряка индивидуална анкета с 5-степенна скала на затворени въпроси, маркиращи степента на тяхната значимост. Разработен е собствен методологичен подход под формата на теоретико-приложен модел, с изведени индикатори (подвижност, телесна болка и неразположение, ред и чистота, любопитство и интелект, уважение от близки и околни, финансова обезпеченост и др.) за измерване, оценка и обективна характеристика на качеството на живот (КЖ) в тази възрастова група, целеци

определяне възможностите на индивида да функционира пълноценно и постига удовлетворение от реализация на житейските си роли.

Обособено е виждането, че на този етап фундаменталната концепция за успешно-то остаряване все още се интерпретира като предизвикателство, а не като триумф на човечеството.

Ключови думи: стареене; дълголетие; сфери и цели на живота; качество на живот; благосъстояние.

Благодарности

Настоящата публикация е осъществена благодарение на проект „Мерки за преодоляване на демографската криза в Република България“ на ИИНЧ-БАН.

Статията да се цитира по следния начин:

Михайлова, В., М. Лъчкова, Д. Димитрова, А. Алакиди (2019). Проблемът успешно стареене – концептуални и биоетични аспекти. *Население*, Том 37, Кн. 2, 271-287. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© В. Михайлова, М. Лъчкова, Д. Димитрова, А. Алакиди, 2019

Приноси на авторите в статията:

Ванина Михайлова – Литературен обзор, КЖ в зависимост от нарушените функции – схема; индикатори и функционални подразделения; извеждане приоритетни направления на ценностна система, Методология, Анализ на данните, Заключение

Мариана Лъчкова – Резюме, Биоетична обосновка на проблема, Методология, Графичен дизайн, Резултати и обсъждане

Донка Димитрова – Статистическа обработка, Графични изображения

Адолф Алакиди – Литературна справка, Провеждане на социологически изследвания

Статията е постъпила през м. януари 2019

Приета за публикуване през м. май 2019

Публикувана онлайн през м. юли 2019

Авторите са прочели и одобрили окончателния вариант на ръкописа.

AGEING, MORTALITY AND QUALITY OF LIFE

Nasselenie Review, Volume 37, Number 2, 2019, 271-287
ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)
<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

THE PROBLEM OF SUCCESSFUL AGEING – CONCEPTUAL AND BIOETHICAL ASPECTS

**Vanina MIHAYLOVA^{1,2}, Mariana LYOCHKOVA²,
Donka DIMITROVA³, Adolf ALAKIDI⁴**

¹ *Department of Physiotherapy, Faculty of Public Health, Medical University – Sofia*

BULGARIA, Sofia 1527, 8 “Byalo more” St.

² *Department of Healthcare Management, Faculty of Public Health, Medical University – Plovdiv*

BULGARIA, Plovdiv 4000, 15A Vasil Aprilov Blvd.

³ *Department of Health Management and Health Economy, Faculty of Public Health, Medical University – Plovdiv*

BULGARIA, Plovdiv 4000, 15A Vasil Aprilov Blvd.

⁴ *Department of Hygiene, Medical Ecology and Nutrition, Faculty of Medicine, Medical University – Sofia*

BULGARIA, Sofia 1431, 15 Acad. Ivan Geshov Blvd.

✉ vanina_delfi@abv.bg

Abstract: *The general preparation for aging has turned into a new appeal of the contemporary societies and a major topic of the European and American strategies in the field of healthcare and social activity. The role of motivation of the elderly people for physical and mental activity has been outlined as a precondition for a long life in better health, supported by well-being and feeling of joy of life.*

With a view to determining the affinity to and interest in specific spheres and objectives of life (profession, family, politics, religion, sports, hobbies, friends and acquaintances, free and leisure time) of persons aged above 60, a transversal sociological survey was carried out by means of direct individual questionnaire with a 5-point scale of closed questions, marking the degree of their significance. An own methodological approach has been developed in the form of theoretical and applied model, with outlined indicators (mobility, body pain and discomfort, order and cleanness, curiosity and intellect, respect by relatives and friends, financial security, etc.), for measurement, assessment and objective characterization of the quality of life (QL) in this age group, aiming at

determination of the individual's abilities to function adequately and achieve satisfaction with the fulfillment of his life roles.

The point of view that at this stage the fundamental concept of successful aging is still interpreted as a challenge and not as a triumph of the mankind, has been differentiated.

Keywords: aging; long life; spheres and objectives of life; quality of life, well-being.

Acknowledgement

This publication has been possible thanks to the project of IPHS-BAS 'Measures to overcome the demographic crisis in the Republic of Bulgaria'.

This article can be cited as follows:

Mihaylova, V., Lyochkova, M., Dimitrova, D., Alakidi, A. (2019). Problemat uspesno stareene – kontseptualni i bioetichni aspekti. [The Problem of Successful Ageing – Conceptual and Bioethical Aspects]. *Nasselenie Review*, Volume 37, Number 2, 271-287. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© V. Mihaylova, M. Lyochkova, D. Dimitrova, A. Alakidi, 2019

Contribution:

Vanina Mihaylova – Literature Review, Quality of Life Depending on Functions – Scheme; Indicators and Functional subdivisions; Output Priority Areas of Valuation System, Methodology, Data Analysis, Conclusion

Mariana Lyochkova – Summary, Bioethical justification of the problem, Methodology, Graphic design, Results and discussion

Donka Dimitrova – Statistical processing, Graphic images

Adolf Alakidi – Conducting of sociological studies, Used literature

Submitted – January 2019

Revised – May 2019

Published – July 2019

The authors have read and approved the final manuscript.

Успешното стареене се обособява като стратегическо понятие на общоевропейската политика за социално-икономическо развитие, очертана от Лисабонската стратегия, приета от извънредния Европейски съвет в Лисабон през март 2002 г. като непосредствен отговор на демографското остаряване на населението в страните от Европейския съюз. Интегрираща и водеща роля в изследване статуса на възрастните в страните в икономически преход имат Световната банка (2007), и проектите ERA-AGE 2 (2009) и FUTUREAGE (2010), финансирани от Седма Рамкова програма на Европейския съюз. Обособено е дългосрочно и перспективно бъдеще на Европейското изследователско поле, посветено на активното и здравословно остаряване в заключителната фаза на жизнения цикъл на човека.

В резултат на проведения на 11 май 2010 г. в Брюксел Европейски форум по стареене на населението бе представена Пътна карта на изследванията по стареенето/проектът FUTUREAGE. „С лице към бъдещето на науката за стареенето“ е обозначен обстояният и задълбочен анализ по проблема (Найденова П., Г. Михова, 2010: 101–111). Изтъква се необходимостта от мултидисциплинарен подход за установяване закономерностите на процеса на стареене с оглед извеждане на оптимални управленски решения, политики и практики в посока на устойчивото развитие, очертаващи перспективите за реализация на по-дълъг живот в добро здраве и благополучие, с активното участие и интегриране на крайните потребители. Открит е т.нар. „придатък“ живот след 65 години, характеризиращ се с ограничен времеви интервал, но проблемът се свежда до неговото пълноценно изживяване в пряка зависимост от физически, психо-емоционални и богата палитра ергономични въздействия. Усилията са насочени към оптимизиране качеството на живот, респ. успешно стареене след 65-годишна възраст (Найденова П., 2018: 134). Диференцирани политики, насочени към активно стареене от позиция на здравната хетерогенност, са обект на обсъждане и аналитична интерпретация от Н. Фесчиева и Д. Ванкова, (2017). Отбелязва се, че дейностите на медико-социалната рехабилитация обхващат тристранен процес „държава-общество-инвалид“, като всички участници са равнопоставени в готовността си за съдействие.

Тенденциите за остаряване на населението според прогнозите на ООН (World Population Ageing) за 2025 г. очертават, че над $\frac{1}{4}$ от населението в България ще е на възраст над 60 г. и над $\frac{1}{5}$ над 65 г.

В сравнение с развитите страни с пазарна икономика, оглавявани по този чувствителен показател (HALE – Health-adjusted life Expectancy) от Швейцария, Швеция и Гърция, ние изоставаме чувствително. Фактът, че тези страни имат и по-висок процент население над 65 г., и в същото време са с по-благоприятни показатели на общата и повъзрастовата смъртност, а също средна продължителност на предстоящия живот (СППЖ) на доживелите 65 години, косвено свидетелства за резерви и по отношение на СППЖ в добро качество. В подкрепа на това предположение привеждаме виждането за т.нар. „компресия на заболяемостта“, т.е. съкращаване в максимална степен годините на нарушено физическо и психическо здраве преди смъртта. Подобни компресивни ефекти върху заболяемостта в третата фаза от живота на човека бе потвърдена от лонгитудинални проучвания на авторите G. Manton, L. Corder и E. Stallard (1999).

Това според тях се постига, като до т.нар. медицинска стратегия, насочена към удължаване на СППЖ (“add years to life” – по СЗО, 2001) се прибави втора стратегия – за подобряване и освобождаване на по-голяма част от предстоящия живот от физически и психически отклонения и нарушения (“add life to years” – по СЗО, 2000–2001). Така съпоставката на реалните резултати за заболявания от сърдечно-съдови заболявания на над 64-годишните лица са с 15% по-ниски от екстраполираните прогностични данни. Подобна стратегия на компресия на заболяемостта се оказва възможна посредством мерки и мероприятия на популационно равнище, така и на високорискови стратегии, насочени към групите на възрастните индивиди. Според Б. Ивков (2006) старостта се превръща в нов призив на съвременното общество, и като особено съществено се отбелязва правото на самоопределение на старите хора и правото сами те да вземат решения за своето бъдеще; правото сами да формират йерархията на личните си потребности и да носят отговорност за своите решения.

Признаците за остаряването на една нация се изразяват с две основни промени в структурата на възрастово-половата пирамида: а) нарастване на броя на дълголетниците над 80 г.; б) увеличаване на женското население, а също дела на самотните хора.

Същевременно е изведена концепцията, че остаряването следва да се разглежда не само като увеличаване броя на възрастните и стари хора в абсолютна и относителна величина в популационен план, но и като единство на трансформациите на жизнения цикъл, с акцент върху удължаване продължителността на живота в добро качество, активен подход към процеса на пенсиониране, обособяване категорията четвърта възраст.

Откроява се изследователско поле, чиито основни направления са: остаряване и общество; предпоставките за остаряване в състояние на независимост, сигурност и достойнство; справяне с проблемите/копинг и качество на живот; възрастните като потребители и нагласите им; риск от маргинализация; дефицит на благосъстояние; психо-емоционални проблеми. Особено важен момент е култивирането сред населението на позицията, че възрастните хора са необходим и неотменим елемент на обществата – „от древността до днес и до края на цивилизацията“ (Давидов Б., Г. Михова, 2006: 23–39).

Редица автори считат, че качеството на живот (КЖ) в своята цялостност е емоционално осмислената функция на радостта от живота (Воденичаров Ц., С. Попова, 2006: 36–38); (М. Лъчкова, 1999: 118–152); (Freud A. M., M. Riediger, 2003: 601–628); (Markides B, 2000). Без наличието на известно, макар и несъвсем задоволително ниво на КЖ, самият живот губи своя смисъл. КЖ може да включва и нови елементи, явяващи се като компенсаторни функции на някои от липсващите съставки, вследствие преосмисляне и преценка на ценностите, или да изключва някои компоненти в резултат на емоционално ориентирано преодоляване спрямо нововъзникнали предизвикателства (Oswald F., H. W. Wahl., R. Kasper, 2005: 173–194); (Wahl H. W., 2003). КЖ цели установяване на жизнен баланс и равновесие, в съответствие с факторите и дразнителите на околната среда или състоянието на индивида. КЖ е концептуална категория, определяща още степента на осмисляне на настоящия живот от дадено лице (в случая възрастно), включително КЖ кореспондира с ценностната система (ЦС)